

Wraking in strafzaken

Wie kan wanneer de strafrechter wraken? Wat is haalbaar, wat niet, en wat is schadelijk? Mark Stoet loopt de geldende wrakingsregeling langs en zet de jurisprudentie, en enkele actuele ontwikkelingen, op een rij. Is een rechter nog onpartijdig als hij tegen de medeverdachte al een veroordelend vonnis heeft gewezen en de verdachte in de bewezenverklaring van dat vonnis wordt genoemd? Richtlijnen voor succesvolle wrakingsverzoeken zijn moeilijk te geven, maar overwegingen en tips wel.

‘De regter, hoe doordrongen ook van het gevoel van pligt, blijft toch altijd mensch’, verzuchtte Specht Grijp in 1858.¹ Rechtspreken blijft mensenwerk. De verdachte kan betwijfelen of de rechter onpartijdig is en in staat een objectief en zuiver oordeel over zijn zaak te vellen. Daarom heeft de wetgever de verdachte en de officier van Justitie de mogelijkheid gegeven de rechter te wraken. De rechter kan zich ook, als hijzelf twijfelt aan zijn onpartijdigheid, verschonen.² Zolang er rechtspraak bestaat, is het recht om de rechter (of leden van de jury) te wraken op enigerlei wijze erkend.³

En zie art. 512 Sv: ‘Op verzoek van de verdachte of het Openbaar Ministerie kan elk van de rechters die een zaak behandelen, worden gewraakt op grond van feiten en omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden.’

Het behoeft geen betoog dat het wraken van een of meerdere rechters een gevoelige kwestie is. Feitelijk spreekt de verdachte uit dat de rechter of het college, in de gegeven situatie, niet gekwalificeerd is om over zijn zaak te oordelen. Wraking staat in het etymologisch woordenboek omschreven als ‘afkeuren, als onvoldoende verwerpen’.⁴ In juridische zin zou men kunnen spreken van een motie van wantrouwen jegens de rechter. De laatste tijd wordt de onpartijdigheid van de strafrechter en de toetsing daarvan

vaker ter discussie gesteld, door het publiek, de media en door de verschillende procesdeelnemers (zie kader).

WIE KAN WORDEN GEWRAAKT?

Iedere rechter die de zaak behandelt, ongeacht in welke fase van het onderzoek, kan worden gewraakt. Wraking van de R-C⁵ of leden van de raadkamer (bijvoorbeeld de rechters die oordelen over de voorlopige hechtenis) is niet uitgesloten. Hetzelfde geldt voor leden van de Hoge Raad. Voorwaarde is dat het gaat om een rechter die de zaak daadwerkelijk behandelt of zal behandelen. De officier van Justitie of andere leden van het OM kunnen niet worden gewraakt. Ook de griffier kan niet worden gewraakt.⁶

WIE KAN HET VERZOEK INDIENEN?

Een wrakingsverzoek kan in een strafzaak op grond van art. 512 Sv slechts worden ingediend door de verdachte zelf, of door een lid van het OM. Een namens de verdachte door diens raadsman gedaan wrakingsverzoek wordt in behandeling genomen, mits blijkt dat de verdachte het als het zijne beschouwt.⁷

Indien bij de rechter twijfel zou kunnen ontstaan over de vraag of de niet-aanwezige verdachte achter het wrakingsverzoek staat, is een bijzondere schriftelijke (door de verdachte

ondertekende) machtiging aan te raden. Een algemene machtiging in de zin van art. 297 Sv lijkt niet voldoende en houdt dus een zeker risico in.⁸ De benadeelde partij kan de rechter in het strafproces niet wraken; in de literatuur wordt bepleit de wet op dit punt aan te passen.⁹

De wet sluit op het eerste gezicht wraking uit in procedures als de verlenging van de TBS of die tot ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel (36e Sr). In de literatuur wordt verdedigd, gelet op het belang van een onpartijdige rechtspraak in deze procedures, de wrakingsregeling analoog toe te passen.¹⁰ Het Amsterdamse Hof oordeelde een wrakingsverzoek ingediend in een ontnemingsprocedure dan ook ontvankelijk.¹¹ Een verzoek tot wraking in een procedure ex art. 12 Sv (beklag over niet-vervolgen) werd eveneens ontvankelijk geacht.¹²

IN WELKE FASE VAN HET GEDING?

Het verzoek kan in elke stand van het geding worden gedaan; ter terechtzitting, maar bijvoorbeeld ook tijdens het gerechtelijk vooronderzoek of de mini-instructie. Het verzoek moet wel gedaan worden zodra de feiten of omstandigheden aan verzoeker bekend zijn geworden (art. 513, eerste lid Sv). Daarbij dienen alle op dat moment bekende relevante feiten en omstandigheden te worden opgevoerd. Een volgend verzoek om wraking van dezelfde rechter wordt niet in behandeling genomen, tenzij nieuwe feiten en omstandigheden worden aangevoerd. Een wrakingsverzoek gedaan na de einduitspraak of nadat het onderzoek ter terechtzitting is afgesloten, is niet-ontvankelijk.¹³ Het verzoek wordt in beginsel schriftelijk ingediend. Ter terechtzitting mag het ook mondeling worden gedaan.

Advocaat J. Plasman, die later het Hof Arnhem in deze zaak zou wraken, verlaat samen met Directeur R. Bakker van S.E. Fireworks de rechtbank in Almelo. Foto: ANP / Eric Brinkhorst

SUBJECTIEVE EN OBJECTIEVE PARTIJDIGHEID

Wraking is mogelijk op grond van feiten en omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden (art. 512 Sv). De wetgever heeft, sinds 1926, gekozen voor een open norm.¹⁴ Daarvoor waren de wrakingsgronden limitatief in de wet opgesomd. In de jurisprudentie van de Hoge Raad wordt, in navolging van de jurisprudentie van het EHRM, een onderscheid gemaakt tussen de subjectieve en de objectieve onpartijdigheidstoets.

De subjectieve onpartijdigheidstoets houdt in dat gekeken wordt naar de persoonlijke instelling van de rechter. Het gaat om de daadwerkelijk aanwezige onpartijdigheid. Als uitgangspunt heeft te gelden, aldus de Hoge Raad, dat een rechter uit hoofde van zijn aanstelling wordt vermoed onpartijdig te zijn, tenzij zich een uitzonderlijke omstandigheid voordoet die een zwaarwegende aanwijzing oplevert voor het oordeel of de vrees dat een rechter jegens een rechtzoekende vooringenomen is. Die vrees moet dan wel objectief gerechtvaardigd zijn.¹⁵ Schending van de subjectieve onpartijdigheid kan zich bijvoorbeeld voordoen als de rechter een persoonlijke band met de verdachte heeft of wanneer de rechter zich op een bepaalde wijze over de verdachte of de strafwaardigheid uitlaat.

Bij de objectieve onpartijdigheidstoets staat de bij het publiek opgewekte schijn van partijdigheid centraal. Deze benadering van de onpartijdigheid stoelt op de gedachte: 'Justice must not only be done; it must also be seen to be done'. Klachten die gebaseerd zijn op schending van de objectieve onpartijdigheidstoets gaan doorgaans over de inrichting en organisatie van het strafproces. Ook hier is het uitgangspunt van de Hoge Raad dat een rechter uit hoofde van zijn aanstelling wordt vermoed onpartijdig te zijn, tenzij zich een uitzonderlijke omstandigheid voordoet die een zwaarwegende aanwijzing oplevert voor het oordeel of de vrees dat een rechter jegens een rechtzoekende vooringenomen is. Vragen omtrent de objectieve onpartijdigheid spelen bijvoorbeeld bij de berechting van medeverdachten. Kan de rechter nog onpartijdig geacht worden in de zaak van verdachte A wanneer hij in de zaak van medeverdachte B reeds een veroordelend vonnis heeft gewezen en A in de bewezenverklaring van dat vonnis wordt genoemd?

De subjectieve en objectieve benaderingswijze sluiten elkaar niet uit; zij kunnen elkaar zelfs aanvullen. Als een rechter bijvoorbeeld ter zitting door bepaalde opmerkingen liet blijken dat hij zich al een oordeel heeft gevormd over de schuldvraag, kan men aanvoeren dat deze

opmerkingen met zich brengen dat de rechter niet onpartijdig is (subjectieve toets), althans, dat op basis van de bewuste opmerkingen bij de verdachte en of het publiek de schijn van partijdigheid objectief gerechtvaardigd is (objectieve toets). De berechting zal aan beide criteria moeten voldoen. Het verdient aanbeveling bij het indienen van een wrakingsverzoek zowel de subjectieve als de objectieve onpartijdigheid ter discussie te stellen.

BELANGRIJKSTE WRAKINGSGRONDEN

De jurisprudentie van het Europese Hof en die van de Hoge Raad met betrekking tot wraking en onpartijdigheid is erg casuïstisch. Hier wordt volstaan met een opsomming van de belangrijkste wrakingsgronden.¹⁶ Vragen met betrekking tot de onpartijdigheid kunnen zich voordoen bij:

- cumulatie van functies in één zaak: een rechter die moet beslissen in de hoofdzaak is ook al betrokken geweest bij eerder(e) beslissingen in het onderzoek;
- uitlatingen over de betrouwbaarheid van een getuige;
- het afwijzen van verzoeken van de verdediging;
- een partijdige houding van de rechter (bijvoorbeeld uitlatingen ter terechtzitting of wanneer de R-C toegang weigert aan een advocaat om bij het verhoor van zijn cliënt aanwezig te mogen zijn);

ACTUELE ONTWIKKELINGEN

- *Geruchtmakende strafzaken* met wrakingsverzoeken: de zaak Bouterse (1998), de zaak Mink K. (2000), de Clickfondszaken (2001) en de Enschedese vuurwerkramp (2002); recent werden vragen gesteld over de onpartijdigheid van de voorzitter van de rechtbank in de zaak tegen Volkert van der G.
- *Integriteit Rechterlijke Macht* (1996); in dit rapport van de Stichting WORM wordt bezwaar gemaakt tegen nevenfuncties van rechters en het niet-geregistreerd zijn daarvan, en tegen het inzetten van advocaten als rechter-plaatsvervanger. Zie ook www.sdn.nl en www.burojeugdzorg.nl
- *Schijn van partijdigheid rechters* (2002);^I Om dit WODC-onderzoek naar de schijn van partijdigheid van rechters is gevraagd door de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR). Een opvallend resultaat: slechts zeven procent van de onderzochte wrakingsverzoeken werd toegewezen. In twee jaar tijd had 23% van de geënquêteerde advocaten wel eens overwogen te wraken maar dat niet doorgezet, om de relatie met de betrokken rechter(s) niet op het spel te zetten, om het proces niet onnodig te vertragen, of omdat dege-lijke juridische gronden ontbraken.^{II}
- *Strafvordering 2001*; Dit vanwege justitie uitgevoerd project^{III} onderzoekt 'de mogelijkheden om een nieuw wetboek tot stand te brengen dat recht doet aan de gewijzigde inzichten en behoeften van deze tijd'. Als onderdeel van dit rapport wordt een nieuw systeem voorgesteld voor uitsluiting van rechters.^{IV}
- *De rechtspraak van het EHRM* over art. 6 lid 1 EVRM, een bepaling die onder meer het recht op een onpartijdige rechter garandeert,^V is op dit punt sinds begin jaren tachtig in ontwikkeling. Behalve de 'subjectieve partijdigheid', oftewel 'the personal conviction of a judge in a given case'^{VI}, wordt nu ook de objectieve partijdigheid getoetst, waarbij de *schijn* van partijdigheid centraal staat.^{VII} (Zie verder de hoofdstekst.) De gronden voor wraking zijn daarmee aanzienlijk verruimd.^{VIII}
- *De mondige burger en een veranderde mentaliteit van de strafadvocatuur* hebben geleid tot meer wrakingsverzoeken: 'De verdachte en zijn raadsman zullen immers niet langer alleen tegenspel bieden aan de politie en het Openbaar Ministerie: zij zullen de persoon en het optreden van de rechter ter discussie stellen.'^{IX}
- Recent werd in een zeer kritisch artikel over de rechterlijke macht in *HP/De Tijd* gesteld dat de rechterlijke macht gesloten, wereldvreemd en arrogant is. Ook zou de rechterlijke macht zich 'boven de wet' plaatsen.^X

- informatie waarover de rechter beschikt: na verwijzing door de Hoge Raad neemt de rechter kennis van het gehele dossier, dus ook van eerdere beoordelingen van andere rechters;
- berechting van medeverdachten.

BERECHTING VAN MEDEVERDACHTEN

Problemen terzake de onpartijdigheid doen zich voor als de zittingsrechter eerder heeft meegewerkt aan de berechting en veroordeling van een mededader. De verdachte wordt gedagvaard voor een rechter van wie hij weet dat zijn medeverdachte reeds door deze rechter is veroordeeld. Is dan nog sprake van een onpartijdige rechter? Is de rechter nog voldoende vrij om uit te gaan van de onschuld van de verdachte?

Het door de Hoge Raad gehanteerde criterium luidt, zoals eerder gesteld, dat de rechter uit hoofde van zijn aanstelling wordt vermoed onpartijdig te zijn, tenzij zich uitzonderlijke omstandigheden voordoen die een zwaarwe-

gende aanwijzing opleveren voor het oordeel dat de rechter jegens de verdachte een vooringenomenheid koestert, althans dat de bij de verdachte bestaande vrees gerechtvaardigd is. Er is naar het oordeel van de Hoge Raad geen reden voor wraking indien de rechter al heeft geoordeeld in een zaak van een medeverdachte en bovendien in de bewezenverklaring van de eerdere beslissing wordt gerefereerd aan de betrokkenheid van de verdachte.¹⁷ Dit standpunt heeft tot de nodige kritiek geleid.¹⁸

Wel een reden tot wraking is er wanneer in de uitspraak op die betrokkenheid nader wordt ingegaan en over die betrokkenheid een inhoudelijk oordeel wordt geveld. Zo is volgens de

Hoge Raad, bij de berechting van een verdachte die bij het hof geconfronteerd werd met twee raadsheren die in de zaak van een medeverdachte reeds gemotiveerd hadden geoordeeld over de geloofwaardigheid van zijn – verdachtes – verklaring, geen sprake van onpartijdigheid.¹⁹

Deze uitspraak ligt in de lijn van de beslissing van het Europese Hof in de zaak Ferrantelli en Santangelo.²⁰ Hier was het Hof van oordeel dat de vrees voor vooringenomenheid objectief gerechtvaardigd was. Klagers (Ferrantelli en Santangelo) werden berecht door een kamer die werd voorgezeten door een rechter die eveneens de zaak van de medeverdachte had voorgezeten. In het vonnis tegen de medeverdachte werd uitvoerig verwezen naar de rol van Ferrantelli en Santangelo. Voorts waren citaten uit dat eerdere vonnis van de medeverdachte opgenomen in het vonnis van klagers.

Knigge komt na analyse van de uitspraken van de Hoge Raad op dit punt en de uitspraak in de zaak Ferrantelli en Santangelo met een zekere terughoudendheid tot de volgende conclusie: bij de bijzondere omstandigheden die bij de berechting van mededaders de balans richting gerechtvaardigde twijfel ten aanzien van de onpartijdigheid van de rechter doen doorslaan, gaat het niet om omstandigheden die los staan van die betrokkenheid, maar om factoren die haar nader 'inkleuren'. Daarbij dient in het bijzonder gedacht te worden aan de in de zaak Ferrantelli en Santangelo genoemde factoren: (1) de mate waarin in de uitspraak tegen de medeverdachte een specifiek en onderbouwd oordeel over de verdachte is gegeven en (2) de feitelijk gebleken gebondenheid aan dat oordeel.²¹ Met name de tweede factor levert de rechtsgrond voor wraking, maar die gebondenheid zal niet snel worden aangenomen.²²

WRAKINGSGRONDEN ONTSTAAN VÓÓR DE RECHTSZITTING

Het is welhaast onmogelijk om een algemeen richtsnoer voor wraking te geven. Uitgangspunt zal in elk geval steeds zijn: het belang van de verdachte/cliënt. Een afgewezen wrakingsverzoek verbetert diens positie bepaald niet. Men zal zich

*De haalbaarheid van wrakingsverzoeken
wegens gronden ontstaan voordat de zitting
begint, kan goed worden ingeschat*

daarbij een oordeel moeten vormen over de haalbaarheid van het wrakingsverzoek. Er kan hierbij een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds wrakingsgronden die zich aandienen voordat de behandeling ter terechtzitting begint, doorgaans klachten over organisatie en inrichting van het strafproces, en anderzijds wrakingsgronden die ontstaan tijdens de inhoudelijke behandeling ter terechtzitting.

Bij klachten over de organisatie en inrichting van het strafproces kan onder meer gedacht worden aan functiecumulatie (de rechter in de hoofdzaak was ook al betrokken bij een beslissing in een eerdere fase van het proces) of berechting van medeverdachten (zie hiervoor). Voor deze wrakingsgronden en alle overige wrakingsgronden die zich aandienen voordat de behandeling ter terechtzitting begint, kan op basis van de huidige jurisprudentie en literatuur een goede inschatting worden gemaakt van de kans van slagen.

Bij deze klachten moet de haalbaarheid van het verzoek zo snel mogelijk worden ingeschat. Een wrakingsverzoek moet immers worden gedaan zodra de feiten en omstandigheden aan verzoeker bekend zijn geworden; een te laat ingediend wrakingsverzoek wordt niet-ontvankelijk verklaard. Rechtbanken toetsen de ontvankelijkheid ambtshalve. Het beeld in de lagere rechtspraak is dat rechtbanken bij beoordeling van eerdergenoemde termijn een zekere coulance aan den dag leggen, maar harde termijnen zijn er niet.²³ Een termijn van een week zal vermoedelijk, behoudens bijzondere omstandigheden, snel genoeg zijn. Om alle risico te vermijden is het beter zo spoedig mogelijk bezwaar te maken tegen de samenstelling van het college.

WRAKINGSGRONDEN ONTSTAAN TIJDENS DE RECHTSZITTING

Als er tijdens de zitting vragen rijzen over de onpartijdigheid, dient ter plekke de overweging ‘wraken of niet wraken?’ te worden gemaakt. De later oordelende wrakingskamer is niet aanwezig geweest bij de behandeling ter terechtzitting. Daarom moeten opmerkingen of beslissin-

Mink K. verlaat onder zware bewaking het gerechtsgebouw in Amsterdam Osdorp; ook in zijn zaak werd er gewraakt. Foto: ANP / Marcel Antonisse

gen van de rechter die ten grondslag komen te liggen aan het verzoek, bij voorkeur worden vastgelegd in het zittingsproces-verbaal. Maar de sfeer ter terechtzitting, die de designaleerde onpartijdigheid sterk kan kleuren, wordt niet vastgelegd. De wrakingskamer moet het doen met de tamelijk droge en zakelijke verslaglegging van de griffier.

De soep wordt door de wrakingskamer niet zo heet gegeten als zij werd opgediend: uitlatingen of houding van de zittingsrechter die door de verdediging als te vérgaand werden geoordeeld, worden later door de wrakingskamer – met meer distantie toetsend – nogal eens toelaatbaar geacht; waarna afwijzing van het wrakingsverzoek volgt.

Bij de ondervraging van de verdachte wordt de rechter de nodige ruimte gelaten. Art. 271 lid 2 Sv bepaalt weliswaar dat de rechter ter terechtzitting geen blijf mag geven van de schuld (of onschuld) van de verdachte,²⁴ maar de grens tussen scherp ondervragen en blijf geven van schuld is niet altijd goed aan te geven. Van een innerlijke gesteldheid (oordeel over de schuld) hoeft bij een scherpe ondervraging niet altijd te blijken.²⁵ Niet uitgesloten is dat een scherpe ondervraging inleiding is op een vrijspraak!

Van geval tot geval zal de verdediging de situatie moeten inschatten. Indien de grens van het toelaatbare op dit punt wordt benaderd,

heeft het de voorkeur de rechter eerst aan te spreken op zijn houding ter zitting. Wanneer de rechter door een opmerking, een vraag, verzoek of tussenbeslissing blijf heeft gegeven zich reeds definitief een oordeel te hebben gevormd omtrent een wezenlijke vraag in de procedure, mag een wrakingsverzoek serieus worden overwogen.²⁶

BEHANDELING VAN HET VERZOEK

Het gevolg van het indienen van een wrakingsverzoek ter terechtzitting is dat de behandeling van de zaak komt stil te liggen. De voorzitter of de ‘unus’ vraagt naar de omstandigheden die aanleiding hebben gegeven tot het doen van het wrakingsverzoek. Vervolgens wordt de zitting geschorst in afwachting van de beslissing op het wrakingsverzoek, tenzij de betrokken rechter in het wrakingsverzoek berust.²⁷ Het komt in een enkel geval voor dat een gerecht het wrakingsverzoek nog dezelfde ochtend of middag voor de wrakingskamer brengt, om vervolgens – na afwijzing – de zitting weer voort te zetten. In de meeste gevallen zit er wel een tijd van enkele weken, soms zelfs enkele maanden, tussen het indienen van het wrakingsverzoek en de uiteindelijke beslissing.

Ten aanzien van de wijze van afhandeling van wrakingsverzoeken bestaan (grote) verschillen tussen de verschillende gerechten.²⁸ Het wrakingsverzoek wordt, aldus beveelt art. 515 lid 1 Sv, in elk geval steeds beoordeeld door de meervoudige kamer. De gewraakte rechter heeft daarin geen zitting. Bij voorkeur hebben – in het geval een rechter uit de meervoudige kamer is gewraakt – de overgebleven rechters evenmin zitting in de wrakingskamer. De behandeling is

Wanneer de rechter blijf geeft van een definitief oordeel over een wezenlijke vraag in de procedure, mag een wrakingsverzoek serieus worden overwogen

openbaar indien het wrakingsverzoek ter terechtzitting is gedaan. In het andere geval vindt de behandeling met gesloten deuren in de raadkamer plaats.²⁹ De verzoeker en de gewraakte rechter worden in de gelegenheid gesteld te worden gehoord, desnoods buiten elkaars aanwezigheid.³⁰

GEEN HOGER BEROEP OF CASSATIE

Ten slotte: de beslissing van de wrakingskamer is niet vatbaar voor hoger beroep of cassatie, aldus art. 515, lid 5 Sv. Wel is het in beginsel

mogelijk de rechters van de wrakingskamer opnieuw te wraken. De verdachte die zijn wrakingsverzoek afgewezen ziet, zal in hoger beroep moeten klagen dat zijn recht op een onpartijdige rechter, zoals vervat in art. 6 lid 1 EVRM, in eerste aanleg is geschonden. Daarbij wordt dan eveneens verzocht om terugverwijzing.³¹ Bij verwerping van een in hoger beroep voorgedragen wrakingsverzoek, zal de klacht in cassatie, wil deze inhoudelijk kunnen worden getoetst, moeten worden geënt op schending van art. 6 lid 1 EVRM.³²

NOTEN

- I M. ter Voort en J. Kuppens, 'Schijn van partijdigheid rechters', WODC, 2002. Het rapport is ook op internet te vinden, o.m. via www.nieuwsbank.nl
- II De resultaten worden o.m. besproken in het Nederlands Juristenblad: M. Kuijter, *NJB*, afl. 42, 22 november 2002, pp. 2089-2093.
- III M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), 'Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001', Deventer, Gouda Quint, 2001.
- IV De voorstellen voor een nieuwe regeling omtrent uitsluiting van rechters worden o.m. besproken door J.W. Fokkens in 'Door Straatsburg geïnspireerde grondnormen voor het Nederlandse strafproces', (onder redactie van J. de Hullu en W.E.C.A. Valkenburg), Tjeenk Willink, 2000, pp. 154-156.
- V Art. 6 lid 1 EVRM luidt, voorzover hier van toepassing: 'Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging heeft eenieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld.'
- VI Zie bijvoorbeeld EHRM 24 mei 1989, *NJ* 1990, 627 (Hauschildt), par. 46.
- VII Zie bijvoorbeeld 'Tekst en Commentaar Strafvordering', vierde druk, p. 1729 en T. van Niejenhuis, 'De regter blijft toch altijd mens', *AA* 46 (1997), p. 548.
- VIII Zo stelt M.I. Veldt dat de wrakingsregeling lange tijd, voordat de jurisprudentie van het EHRM zich op dit punt deed gelden, een slapend bestaan heeft geleid. Zij verwijst daarbij naar het gering aantal gepubliceerde wrakingsvoordrachten (in totaal 4!) in die periode. M.I. Veldt, 'Het EVRM en de onpartijdige strafrechter', 1997, p. 255.
- IX M.I. Veldt, t.a.p. p. 236, die verwijst naar M.S. Groenhuijsen, '(On)partijdige rechtspraak?', De Nederlandse strafrechtspleging na Hauschildt', in: R.D. Vriesendorp, M.L.W. Weerts, W.J. Witteveen, in: 'Het actuele recht', Lelystad, 1993, pp. 57-60.
- X *HP/de Tijd*, week 47, 22 november 2002, pp. 30 t/m 40.
- 1 P.C.E. Specht Grijp, *Akademisch proefschrift over de wraking van den regter. Ontwikkeld volgens de beginselen van het Nederlands wetboek van burgerlijke regtsvoordring*, Leiden, 1858, p. 11.
- 2 Art. 517 Sv (verschoning rechter).
- 3 Zie bijvoorbeeld voor de wrakingsregelingen ten tijde van de Romeinen en in de Middeleeuwen: S.J. Cohen, 'De wraking van regters in strafzaken', dissertatie Utrecht, Utrecht, 1859.
- 4 Nederlands Etymologisch Woordenboek, Leiden, E.J. Brill, 1971, p. 848. Zie ook: Etymologisch woordenboek, de herkomst van onze woorden, Van Dale, Utrecht, p. 827, dat alleen 'afkeuren' noemt.

- 5 Zie bijvoorbeeld *Rb. Zwolle* 25 juli 1997, *NJ* 1997, 619.
- 6 Ten overvloed: de verdachte of diens raadsman kan een (partijdige of onkundige) tolk wraken ex art. 276 vierde lid Sv. Die wraking valt evenwel buiten de hier besproken wrakingsregeling.
- 7 Zie A.J. Minkenhof, 'de Nederlandse Strafvordering', bewerkt door J.M. Reijntjes, achtste druk, p. 490, noot 81.
- 8 Zie bijvoorbeeld: Hof Amsterdam, 27 januari 1999, *NJ* 1999, 254.
- 9 Zie o.m.: 'Tekst en Commentaar Strafvordering', vierde druk, p. 1271. A.L.J. van Strien verwijst daarbij naar art. 6 lid 1 EVRM, welke bepaling immers ook van toepassing is op de vaststelling van burgerrechtelijke verplichtingen.
- 10 Zie o.m. A.J. Minkenhof, t.a.p. p. 491.
- 11 Zie het eerdergenoemde Hof Amsterdam, 27 januari 1999, *NJ* 1999, 254.
- 12 Hof Den Bosch, 19 september 2002, zaaknummer Ko1.0240; te raadplegen op www.rechtspraak.nl, LJN-nummer: AE 8330.
- 13 Zie HR 22 december 1992, DD 93.198 (wrakingsverzoek gedaan na sluiten van het onderzoek ter terechtzitting kan buiten beschouwing blijven).
- 14 In de redactie van art. 516 Sv (oud) was reden voor wraking aanwezig indien sprake is van feiten of omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid in het algemeen ernstige schade zou kunnen lijden. De toevoeging 'in het algemeen' en de voorwaarde dat de feiten en omstandigheden 'ernstige' schade aan de rechterlijke onpartijdigheid zouden kunnen toebrengen, zijn later vervalten. In de toelichtende stukken bij die wetwijziging wordt geen commentaar op deze aanpassing gegeven. Een verklaring zou kunnen zijn dat de toegevoegde waarde van deze criteria, voor de beoordeling van de vraag of er reden was te wraken, beperkt was; zie M.I. Veldt, t.a.p. p. 254.
- 15 Zie bijvoorbeeld HR 26 mei 1992, *NJ* 1992, 676 en HR 30 juni 1992, *NJ* 1993, 194.
- 16 De opsomming is ontleend aan 'Tekst en Commentaar Strafvordering', t.a.p. pp. 1272 en 1273. Op die plaats worden de gronden ook inhoudelijk behandeld.
- 17 Zie opnieuw HR 26 mei 1992, *NJ* 1992, 676 alsmede HR 14 oktober 1997, *NJ* 1998, 187.
- 18 Zie bijvoorbeeld G.J.M. Corstens, 'het Nederlands strafprocesrecht', 4e druk, Kluwer, 2002, p. 121; M.I. Veldt, t.a.p. pp. 376-386 en p. 399; J.H.B.M. Simmelink en W.E.C.A. Valkenburg, 'Wederrecht(e)rlijk bevooroordeeld', DD, 20 (1990), afl. 2.
- 19 Zie het eerdergenoemde HR 14 oktober 1997, *NJ* 1998, 187, onder meer besproken door J. Leijten in 'God houdt niet van rechters', uitgeverij Balans, 2000, p. 46. Zie ook: *Rb. Dordrecht*, 28 juni 2001,

- parketnummer 11.006006.00; te raadplegen via www.rechtspraak.nl, LJN-nummer AB2533 (wrakingsverzoek toegewezen omdat verzoekster in de strafmotivering in het vonnis van de medeverdachte met naam werd genoemd en bovendien inhoudelijk op de strafwaardigheid van de rol van verzoekster was ingegaan).
- 20 EHRM 7 augustus 1996, *NJ* 1998, 185.
- 21 G. Knigge (Kn), noot onder HR 14 oktober 1997, *NJ* 1998, 187.
- 22 Zie bijvoorbeeld: *Rb. Dordrecht* 23 mei 2000, *NJ* 2000, 622.
- 23 In een van de Clickfondszaken nam de wrakingkamer als begin van de termijn de datum van de dagvaarding, ook al had het OM veel eerder in een bespreking en bij brief aangekondigd dat dezelfde - later niet onpartijdig geoordeelde - kamer de zaak zou behandelen. Het wrakingsverzoek werd ingediend 12 dagen na de dagvaarding; dat was tijdig genoeg: *Rb. Amsterdam*, 3 oktober 2001, parketnummer 13/129370-97, te raadplegen via www.rechtspraak.nl, LJN-nummer AD 4073. Op deze site is onder nummer LJN AE 6549 een beslissing te vinden van de Rechtbank Den Haag, parketnummer 09/757263-01, uitgesproken op 29 mei 2002, waarbij een termijn van 13 dagen tussen het uiteindelijk schriftelijk ingediende wrakingsverzoek en het bekend worden van de samenstelling van de Rechtbank, toelaatbaar werd geacht.
- 24 De enkele overtreding van dit voorschrift is volgens de Amsterdamse Rechtbank geen reden tot wraking: *Rb. Amsterdam* 18 januari 1973, *NJ* 1973, 360.
- 25 Aldus J. Wöretshöfer, in 'Tekst en Commentaar Strafvordering', t.a.p. p. 744.
- 26 Zie bijvoorbeeld: Hof Arnhem, 25 november 2002, parketnummer: 21-001571-02, LJN-nummer AF 1034 (te raadplegen via www.rechtspraak.nl).
- 27 Zie de artt. 513 lid 5 en 514 Sv.
- 28 Zo blijkt uit een inventarisatie van de NVvR. Zie o.m. *Trema* 2001, nummer 4, pp. 184-187. Met 'wijze van afhandeling' wordt bedoeld de procedurele afwikkeling, de wijze waarop de gerechten het verzoek administreren, doorgeleiden naar de wrakingskamer, hoe die kamer wordt samengesteld, et cetera.
- 29 Zie de artt. 21 lid 1, 22 lid 1 en 269 lid 1 Sv.
- 30 Zie art. 515 lid 2 Sv.
- 31 Zie bijvoorbeeld: E.F. Stamhuis in M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), 'Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001', Deventer, Gouda Quint, 2001, p. 151.
- 32 Zie HR 14 oktober 1997, *NJ* 1998, 187.